

PODSTAWY POWOŁANIA OPINII O STANIE ZDROWIA PSYCHICZNEGO OSKARŻONEGO I JEJ WPŁYW NA PRZEBIEG PROCESU

Ewa Kruk

Katedra Postępowania Karnego
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Streszczenie. W artykule poruszono problematykę powołania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego i jej wpływu na tok procesu karnego. Autorka przedstawia w nim istotę przesłanki w postaci stanu uzasadnionej wątpliwości w aspekcie powołania opinii co do ustalenia poczytalności oskarżonego w chwili popełnienia czynu, jak i jego aktualnego stanu zdrowia psychicznego, a zwłaszcza wskazanie, czy ten stan pozwala oskarżonemu na udział w postępowaniu i na prowadzenie obrony w sposób samodzielny. Następnie prezentuje znaczenie i wagę decyzji organu procesowego w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii sądowno-psychiatrycznej i jej wpływu na dalszy bieg procesu oraz konsekwencje prawne niedopuszczenia takiej opinii.

Słowa kluczowe: stan zdrowia psychicznego, przesłanka „uzasadnionej wątpliwości co do stanu psychicznego sprawcy”, opinia biegłych psychiatrów, poczytalność, niepoczytalność, obrona obligatoryjna

WPROWADZENIE

Uzależnienie odpowiedzialności karnej sprawcy czynu zabronionego od stopnia jego poczytalności jest zasadą obowiązującą we wszystkich współczesnych systemach prawa karnego¹. W niektórych jednak państwach, zwłaszcza z systemu *common law*, ukonstytuowano nieco odmienną konfigurację procesową, której istota sprowadza się do przymiotu zdolności procesowej oskarżonego uczestniczenia w procesie karnym.

Warto w tym miejscu powołać opracowanie pod redakcją naukową M.J. Ackermana pt. *Podstawy psychologii sądowej*, w którym zamieszony

¹ J.K. Gierowski, *Psychologiczna ocena osoby sprawcy czynu zabronionego*, w: J.K. Gierowski, T. Jaśkiewicz–Obydzińska, M. Najda, *Psychologia w postępowaniu karnym*, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 379.

został artykuł M.J. Wenstendorf pt. *Opiniowanie dotyczącego zdolności do uczestniczenia w procesie karnym*. Autorka prezentuje w nim rozwiązanie przyjęte w systemie prawa karnego Stanów Zjednoczonych dotyczące zdolności prawnej udziału oskarżonego w postępowaniu karnym. Jak stwierdza, „prawo powszechne (*common law*) wywodzące się z XVII wieku, opierając się na zasadzie sprawiedliwości, postulowało, by stawiać w stan oskarżenia jedynie te osoby, które są w stanie uczestniczyć w procesie sądowym. Obecny standard, którego podstawą jest sprawa *Dusky vs. Stany Zjednoczone* (1960), uzależnia zdolność do uczestniczenia w procesie od tego, «czy oskarżony: (a) ma obecnie wystarczającą zdolność do konsultowania się ze swoim adwokatem z rozsądną dozą racjonalnego zrozumienia oraz (b) racjonalnie oraz faktycznie rozumie postępowanie, które podjęto przeciwko niemu». Dwuczłonowy standard *Dusky* jest stosowany w federalnym wymiarze sprawiedliwości, podczas gdy w sądach stanowych podlega on drobnym modyfikacjom².

Wniosek o wydanie opinii dotyczącej zdolności danej osoby do uczestniczenia w procesie może być złożony w dowolnym momencie postępowania³. Z wnioskiem takim może wystąpić zarówno obrona, jak i oskarżenie, ale i sam sąd z własnej inicjatywy⁴. Jak pisze M.J. Wenstendorf, „choć oskarżenie ma prawo złożyć wniosek o wydanie opinii biegłego, jednak kilka organizacji (miedzy innymi Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne i American Bar Association, ABA) zaleca, by biegły powstrzymał się od wydania opinii, jeśli oskarżony nie ma adwokata. Ponadto należy pamiętać, że niekiedy wniosek o ocenę zdolności procesowej jest składany z innych powodów niż «rzeczywista wątpliwość» dotycząca zdolności oskarżonego do uczestniczenia w procesie (np. w celu spowodowania natychmiastowego leczenia zaburzeń behawioralnych oskarżonego lub uzyskania dodatkowego czasu na przygotowanie się do rozprawy oraz z powodu mylenia niepoczytalności z brakiem zdolności do uczestniczenia w procesie). Wreszcie, nawet jeśli biegły przedstawi opinię dotyczącą zdolności sądowej, to ostatecznie orzeczenie jest decyzją prawną, a nie kliniczną⁵.

² M.J. Westendorf, *Opiniowanie dotyczące zdolności do uczestniczenia w procesie sądowym*, w: *Podstawy psychologii sądowej*, red. M.J. Ackerman, przekł. O. Waśkiewicz, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 93.

³ Tamże, s. 94.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

Wydana i przekazana sądowi przez biegłego psychologa opinia może wywołać dla procesu następstwa w postaci: 1) uznania przez sąd, że oskarżony jest zdolny do uczestniczenia w procesie i w konsekwencji proces będzie kontynuowany, 2) uznania przez sąd, że oskarżony nie jest zdolny do uczestniczenia w procesie, co spowoduje zawieszenie postępowania⁶. Jeżeli oskarżony został uznany za nie mającego zdolności do uczestniczenia w procesie, sąd dysponuje prawem wycofania oskarżenia pod warunkiem podjęcia przez niego leczenia (w przypadku drobniejszych wykroczeń) lub też oskarżony może zostać skierowany na przymusowe leczenie psychiatryczne (w przypadku poważnych przestępstw)⁷.

1. STAN PSYCHICZNY OSKARŻONEGO JAKO PRZESŁANKA POWOŁANIA OPINII BIEGŁYCH LEKARZY PSYCHIATRÓW

Polskie ustawodawstwo karne obliguje organy procesowe do zasięgnięcia opinii biegłego, zawsze gdy zdarzy się koniunktywne zaistnienie dwóch warunków, mianowicie gdy dana okoliczność zostanie uznana za mającą potencjalnie istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy oraz gdy dla jej stwierdzenia jest konieczne posiadanie wiadomości specjalnych⁸. Za okoliczność mającą „potencjalnie istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy”, której stwierdzenie wymaga psychiatrycznych wiadomości specjalnych (art. 193 k.p.k.), należy uznać przede wszystkim stan zdrowia psychicznego oceniany pod względem jego wpływu na poczytalność oskarżonego (*tempore criminis*)⁹. W takim ujęciu zarówno psycholog, jak i psychiatra mogą wypowiadać się o stanie psychicznym w ogólności (w pewnym uproszczeniu psycholog o niepatologicznych, a psychiatra o patologicznych aspektach funkcjonowania ludzkiej psychiki), natomiast wydanie opinii o stanie zdrowia psychicznego na potrzeby postępowania karnego należy do kompetencji lekarzy psy-

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1992, s. 18.

⁹ R. Kmieciak, *Opinia biegłego i inne środki dowodowe wymagające „wiadomości specjalnych”*, w: *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. R. Kmieciak, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005, s. 186; zob. także Tenże, *Rozdział siódmy. Teoria prawa dowodowego*, w: R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, wyd. 7, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 324.

chiatrów¹⁰. Ponieważ w prawie karnym przyjmuje się domniemanie poczytalności sprawcy, Kodeks karny normuje nie „poczytalność” jako pozytywną przesłankę uznania czynu za zawiniony, ale stan odwrotny w stosunku do poczytalności¹¹. Za osobę poczytalną uznaje się osobę, która nie odczuwa zaburzeń psychicznych, która rozumie, co jest nakazane i zakazane przez obowiązujące normy, co jest dobre, a co złe oraz jest w stanie dostosować do tych wymogów swoje zachowanie¹².

Stan psychiczny człowieka nie jest jednak zjawiskiem stałym, a w wyniku działania różnego rodzaju czynników może podlegać dynamicznym zmianom¹³. Zdarza się, że popełnione przestępstwo następuje pod wpływem przemijającego, czasowego zaburzenia lub krótkotrwałego odchylenia od normy psychicznej, a w konsekwencji oznaczać to może, że sprawca w chwili procesu jest już w pełni poczytalny lub odwrotnie¹⁴. Dopóki jednak domniemanie poczytalności o charakterze faktycznym nie zostanie obalone przekonującym dowodem, to do tego czasu nie może być mowy o przeszkodzie uniemożliwiającej wszczęcie czy kontynuację procesu¹⁵. W prawie karnym nie istnieje domniemanie prawne poczytalności sprawcy czynu zabronionego¹⁶.

W prawie karnym interpretacja stanu psychicznego „odwrotnego do poczytalności” mieści się w zespole dwóch specyficznych pojęć prawnych¹⁷, tj. „niepoczytalności” oraz „ograniczenia poczytalności”. Wykładnię tych terminów konstytuuje art. 31 k.k.

Zgodnie z art. 31 §1 k.k., „nie popełnia przestępstwa, kto, z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynno-

¹⁰ E. Habzda-Siwek, *Diagnoza stanu psychicznego sprawcy a rozstrzygnięcia w procesie karnym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2002, s. 15.

¹¹ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, s. 352.

¹² M. Budyn-Kulik, *Wyłączenie odpowiedzialności karnej. Komentarz do art. 31*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Wolter Kluwer, Warszawa 2012, s. 90 i powołana tam literatura.

¹³ Zob. E. Kruk, E. Skrętowicz, *Opinia psychiatryczno-psychologiczna w polskim procesie karnym. Zagadnienia wybrane*, w: *Problemy prawa i procesu karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Alfreda Kaftala*, red. G. Rejman, B.T. Bieńkowska, Z. Jędrzejewski [i in.], Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 301.

¹⁴ Zob. tamże.

¹⁵ M. Cieślak, K. Spett, W. Wolter, *Psychiatria w procesie karnym*, wyd. 3 zm. i uzup., Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1991, s. 79.

¹⁶ R. Kmiecik, *Rozdział siódmy. Teoria prawa dowodowego*, s. 324.

¹⁷ J.K. Gierowski, *Psychologiczna ocena*, s. 380.

ści psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem”. M. Budyn–Kulik stan ten określa za pomocą tzw. kryterium mieszanego: podaje zarówno przyczyny jego powstania (tzw. człon psychiatryczny lub biologiczny), jak i jego następstwa (tzw. człon psychologiczny)¹⁸. Aby można było stwierdzić, iż sprawca był w czasie czynu niepoczytalny, jedna ze wskazanych przez ustawodawcę przyczyn musi spowodować jedno z podanych przez ustawodawcę następstw¹⁹. Kodeks wymienia trzy przyczyny niepoczytalności – upośledzenie umysłowe, chorobę psychiczną, inne zakłócenia czynności psychicznych oraz dwie konsekwencje tego stanu – brak zdolności rozpoznania znaczenia czynu i brak zdolności pokierowania postępowaniem przez sprawcę²⁰. Niepoczytalność wyłącza zdolność do zawinienia, a w konsekwencji przestępność czynu.

Natomiast zgodnie z art. 31 § 2 k.k., „jeżeli w czasie popełnienia przestępstwa zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania postępowaniem była w znacznym stopniu ograniczona, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary”. Przyjmuje się, że znaczeniowo „poczytalność ograniczona” jest równoważna „niepoczytalności” z tą jednak różnicą, że wystąpienie symptomu zakłócenia czynności psychicznych w czasie czynu zabronionego w wypadku „poczytalności ograniczonej” odznacza się takim stopniem zminimalizowania, który nie wpływa na całkowite ograniczenie świadomości rozpoznania znaczenia czynu czy pokierowania swoim postępowaniem. W tym znaczeniu przypisanie sprawcy stopnia winy stanowi zasadniczo warunek odpowiedzialności prawnej, a jednocześnie wina stanowi warunek różnicujący w przedmiocie tej odpowiedzialności.

Podstawą powołania biegłego do udziału w procesie karnym jest zaistnienie takich okoliczności, które mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a ich stwierdzenie wymaga wiadomości specjalnych (zob. art. 193 § 1 k.p.k.). Decyzję, czy w sprawie w grę wchodzi wiadomości specjalne, a tym samym, czy zachodzi potrzeba zasięgnięcia opinii biegłego lub biegłych, podejmuje wyłącznie organ procesowy²¹.

Jak wspomniano, dla procesu karnego szczególne znaczenie ma stan psychiczny oskarżonego potwierdzony ekspertyzą psychiatryczną, weryfikującą stan psychiczny, której ustawodawca poświęca art. 202 k.p.k. W przepisie

¹⁸ M. Budyn–Kulik, *Wyłączenie odpowiedzialności karnej*, s. 90 i powołana tam literatura.

¹⁹ Tamże, s. 90–91.

²⁰ Tamże, s. 91.

²¹ G. Kopczyński, *Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, s. 48.

tym stanowi, że „[w] celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, powołuje co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów” (§ 1). Dopiero na wniosek psychiatrów do zespołu opiniotwórczego można dołączyć biegłego lub biegłych innych specjalności (§ 2). Natomiast do udziału w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, powołuje biegłego lekarza seksuologa (§ 3). Należy zauważyć, że jedynie w przedmiocie opinii czy ekspertyzy psychiatrycznej wymaga się powołania co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów²². Stąd dowód z opinii biegłego w przedmiocie zdrowia psychicznego potraktowany został w sposób szczególny. Przyjmuje się, że tego typu rozwiązanie kodeksowe wzmacnia gwarancję zmniejszenia ryzyka pomyłki przy uwzględnieniu specyficznego charakteru przeprowadzonych badań oraz daje podstawę gruntowniejszego zbadania konkretnego przypadku²³.

W myśl uzasadnienia wskazanego w uchwale Sądu Najwyższego „zgodnie z art. 176 § 1 k.p.k. biegłych (z jakiegokolwiek dziedziny) powołuje się wówczas, gdy do rozstrzygnięcia sprawy konieczne są wiadomości specjalne. W zakresie badań psychiatrycznych konieczność taka nie zachodzi w każdej sprawie, lecz jedynie wówczas, gdy co do poczytalności oskarżonego istnieje uzasadniona wątpliwość. Wprawdzie art. 183 k.p.k. określenia takiego nie używa, jednakże nie może budzić wątpliwości, że wówczas, gdy stan oskarżonego nie wykazuje odstępstw od normy, a w każdym razie wtedy, gdy nie zachodzą przynajmniej uzasadnione co do tego wątpliwości, nie ma potrzeby posługiwania się «wiadomościami specjalnymi» przez powołanie biegłych lekarzy psychiatrów (art. 176 w związku z art. 183 k.p.k.). Należy też wskazać, że zgodnie z art. 174 § 3 k.p.k. można zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, ale tylko wtedy, gdy istnieje wątpliwość np. co do stanu psychicznego tego świadka”²⁴.

²² Tamże, s. 51.

²³ Tamże, s. 51 i powołana tam literatura.

²⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1977 r., sygn. akt VII KZP 11/77, OSNKW 1977, nr 7–8, poz. 68.

Dopuszczenie jednak dowodu z opinii biegłych lekarzy psychiatrów o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego powinno być równoznaczne z ustaleniem „uzasadnionej wątpliwości”²⁵.

Stan uzasadnionej wątpliwości w przedmiocie zdrowia psychicznego sprawcy jest jednak pojęciem szerokim i stanowić może zawartość obszernego zbioru zaburzeń psychicznych różnego typu. Mogą to być zaburzenia o charakterze endogennym, organicznym, ale także zaburzenia, które odnoszą się do stanu rozwoju osobowości. Ten ostatni rodzaj zaburzenia w klasyfikacji przesłanek decydujących o stanie poczytalności zaliczany jest do „innych zakłóceń czynności psychicznych”²⁶. Do zaburzeń o charakterze endogennym zalicza się choroby psychiczne. „Organicznym zaburzeniem psychicznym” (pojęciem równoważnie stosowanym są „zespoły psychoorganiczne”) nazywa się zespoły psychopatologiczne powodujące trwałe skutki lub postępujący proces uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego przez różnorodne czynniki: urazy, choroby naczyniowe i guzy mózgu, choroby zapalne, zwyrodnieniowe (Alzheimera, Picka i inne), zatrucia oraz choroby innych narządów upośledzające czynność mózgu, manifestujące się pośledzeniem funkcji poznawczych²⁷.

Opiniowanie psychiatryczne w wypadku zakłóceń stanu zdrowia psychicznego, takich jak choroba psychiczna, zaburzenia psychiczne w postaci „odchylenia od normy w zakresie charakteru”²⁸, czy też taki „stan zdrowia psychicznego”, którego funkcjonowanie oparte zostało na jednostce chorobowej związanej z przemijającymi zaburzeniami czynności psychicznych (np. hypo- i hiperglikemia w cukrzycy) o charakterze zarówno patologicznym, jak i niepatologicznym, wymaga wiadomości specjalnych.

Podobnie rzecz się ma ze stanem zakłóceń czynności psychicznych wywołanym, np. silnym wzburzeniem (afekt). Przyjmuje się, że afekt zarówno fizjologiczny, jak i niefizjologiczny prowadzić może do ograniczenia, a nawet zniesienia poczytalności. Podejrzenie ze strony organu, że zaistniał afekt, jest prawdopodobnie równoważne z ustaleniem, że zachodzi uzasadniona wątpliwość co do poczytalności sprawcy, co powinno skutkować ko-

²⁵ Tamże oraz Z. Doda, A. Gaberle, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz*, t. I, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1995, s. 139 n.

²⁶ J. Przybysz, *Psychiatria sądowa. Opiniowanie w procesie karnym. Podręcznik dla lekarzy i prawników*, wyd. 3, Wydawnictwo Fundacja Tumult, Toruń 2005, s. 171.

²⁷ Tamże, s. 135.

²⁸ L.K. Paprzycki, *Opiniowanie psychiatryczne i psychologiczne w procesie karnym*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2002, 196–197.

niecznością zbadania stanu zdrowia psychicznego oskarżonego²⁹. Psychiatryczne badanie oskarżonego może być połączone z obserwacją w zakładzie leczniczym, którą – z inicjatywy biegłych – stosuje sąd (w postępowaniu przygotowawczym na wniosek prokuratora) na okres nie dłuższy niż 6 tygodni. Istnieje możliwość przedłużenia obserwacji na czas określony niezbędny „do zakończenia obserwacji” i zapewne wydania opinii (art. 203 § 1-3 k.p.k.). Również ustalenie choroby psychicznej jako okoliczności uzasadniającej zawieszenie postępowania karnego (*tempore processus*) wymaga powołania dwóch biegłych psychiatrów (art. 202 § 4 w zw. z art. 22 § 1 k.p.k.)³⁰.

Należy zauważyć, że ustawodawca, konstytuując obowiązek zasięgnięcia opinii o stanie zdrowia psychicznego, zupełnie pomija problem udzielenia odpowiedzi na pytanie, kiedy i w jakim wypadku zlecenie takiej opinii przez organ będzie uzasadnione stanem psychicznym sprawcy. Problem ten został przemilczany na gruncie uprzednio obowiązujących ustaw procesowych, k.p.k. z 1928 r. i 1969 r. Również w obowiązującym k.p.k. z 1997 r. w żadnym z przepisów nie odnosi się do tej kwestii precyzyjnie pomimo wielokrotnie prezentowanych w doktrynie prawa procesowego wątpliwości w tym przedmiocie. *De lege ferenda* zasadnym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie do Kodeksu postępowania karnego przepisu, którego redakcja wyznaczałaby chociażby przykładowe pole normatywne dla powyższych kwestii. Aktualnie odpowiedź na procesowo wątpliwe problemy związane z zasadnością powołania w konkretnej sprawie opinii psychiatrycznej organ procesowy może uzyskać w drodze przestudiowania orzeczeń wydanych na tle konkretnej sprawy karnej przez Sąd Najwyższy i posiłkowania się przyjętymi tam wskazówkami³¹, a także rozwiązaniami prezentowanymi w literaturze prawniczej lub literaturze specjalistycznej z zakresu psychiatrii i psychologii.

Do kwestii zasadności zasięgnięcia opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego należałoby się odnieść nie tylko z perspektywy dobra wymiaru sprawiedliwości, ale także potencjalnego sprawcy poddawanego badaniu.

²⁹ Tenże, *Opiniowanie sadowo-psychiatryczne w postępowaniu karnym, w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Prokuratura i Prawo” 7–8 (1995), s. 36.

³⁰ R. Kmiecik, *Opinia biegłego*, s. 186.

³¹ Szeroki katalog sytuacji, w których konieczne stanie się powołanie biegłych lekarzy psychiatrów, prezentuje L.K. Paprzycki, *Aktualne problemy prawa i procesu karnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 11 (2003), s. 207 oraz R.A. Stefański, *Obrona obligatoryjna w polskim procesie karnym*, Lex a Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 140–146.

Biegli psychiatrzy mają za zadanie zbadanie stanu zdrowia psychicznego człowieka, czyli takiego obszaru, który należy uznać za osobliwy, wręcz intymny oraz niezidentyfikowany zewnętrznie, a w następstwie takiego badania sprawcy mają obowiązek uzyskaną z badania wiedzę specjalistyczną z zakresu psychiatrii przekazać w treści opinii, która stanowi podstawę do dalszych czynności procesowych – co do zasady, opinia taka będzie kluczowa dla przebiegu postępowania karnego. Odgrywa ona istotną rolę w odniesieniu do „dobra” wymiaru sprawiedliwości, którego realizacja następuje m.in. w stosunku do oskarżonego poprzez nakaz wynikający z art. 74 § 2 k.p.k. w postaci obligatoryjnego poddania się badaniu psychiatryczno-psychologicznemu. Z tej perspektywy, a ściślej współtowarzyszącego sprawiedliwości elementu „dobra”, należy stwierdzić, że „wywołanie” opinii psychiatrycznej nie zawsze musi być równoważne z „dobrem” człowieka poddawane takiemu badaniu. Dlatego też za trafne uznać należy stanowisko zawarte w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego, że „dowód z opinii biegłych lekarzy psychiatrów – połączony przecież z badaniem psychiatrycznym, a nawet z obserwacją w zakładzie leczniczym – nie jest obojętny dla osoby badanej z punktu widzenia jej odczuć i jej reputacji w społeczeństwie. Ten szczególnie charakter tego dowodu przemawia także za koniecznością ograniczenia dopuszczalności poddania oskarżonego badaniu tych biegłych w celu wydania opinii o stanie jego zdrowia psychicznego tylko do tych wypadków, w których zachodzą uzasadnione – a więc oparte na konkretnych okolicznościach i dowodach – wątpliwości w tym względzie, powodujące także – zgodnie z art. 70 § 1 pkt 2 k.p.k. – obligatoryjną obronę”³².

W podobnym tonie wypowiada się R.A. Stefański, uznając, że do zasięgnięcia opinii biegłych lekarzy psychiatrów należy podchodzić z ostrożnością, ponieważ może to być stygmatyzujące dla oskarżonego³³. W kontekście uzasadnienia niniejszego poglądu, Autor powołuje stanowisko wyrażone w wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 7 grudnia 2006 r.: „Zgodnie z preambułą do ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. Nr 111, poz. 535 z późn. zm.) zdrowie psychiczne jest fundamentalnym dobrem osobistym człowieka, podlegającym ściśle określonej ochronie. Jest to sfera życia niezwykle istotna, ingerencję w którą zawsze winny cechować szczególna wrażliwość i przemyślane działania, także wówczas, gdy dotyczą one zachowań organów procesowych wobec oskar-

³² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1977 r., sygn. akt VII KZP 11/77.

³³ R.A. Stefański, *Obrona obligatoryjna*, s. 148.

zonych, związanych z opiniowaniem sądowo-psychiatrycznym w sprawie. Podejrzenie przez sąd ograniczenia poczytalności oskarżonego *tempore criminis* musi być uzasadnione, a tym samym racjonalne, wytłumaczalne i mające skutecznie brzmiące podstawy, aby mogło zostać uwzględnione w aspekcie kontestowania jego stanu psychicznego, niezbędnego do wydania opinii sądowo-psychiatrycznej, połączonej z właściwym badaniem. Okoliczności te winny być starannie sprawdzone i właściwie udokumentowane przez sąd nie tylko przez pryzmat treści art. 79 §1 pkt 3 k.p.k., ale też w sytuacji wydania postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłych na podstawie art. 202 §1 k.p.k.”³⁴.

Oczywiście stan psychiczny sprawcy czynu nie znosi pierwszoplanowego obowiązku ustalenia faktu popełnienia czynu zabronionego według opisu wyznaczonego przez znamiona przedmiotowe i podmiotowe³⁵. Przedmiotem opinii mogą być bowiem stwierdzenia dotyczące poczytalności oskarżonego w chwili popełnienia czynu, jak i jego aktualnego stanu zdrowia psychicznego, a zwłaszcza wskazanie, czy ten stan pozwala oskarżonemu na udział w postępowaniu i na prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny, a w razie potrzeby także stwierdzenie co do okoliczności wymienionych w art. 93b Kodeksu karnego (art. 202 § 5 k.p.k.).

2. REZULTAT PRZEDSTAWIONYCH W OPINII USTALEŃ CO DO STANU ZDROWIA PSYCHICZNEGO SPRAWCY PRZESTĘPSTWA I ICH ZNACZENIE DLA DALSZEGO PRZEBIEGU POSTĘPOWANIA

Kwestia ustaleń faktycznych co do stanu psychicznego sprawcy ma istotne znaczenie dla procesu karnego zarówno w sferze prawnomaterialnej, jak i prawnoprocesowej. Rezultat przedstawionych w treści opinii psychiatrycznej ustaleń biegłych może mieć istotny wpływ na dalszy kierunek podejmowanych przez organ procesowy czynności procesowych.

Stwierdzenie przez biegłych psychiatrów niepoczytalności sprawcy w chwili czynu wyłącza winę, zaś stwierdzenie poczytalności ograniczonej w czasie czynu może jedynie minimalizować winę. Tym samym całkowite

³⁴ Tamże, s. 148 i powołany tam wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 7 grudnia 2006 r., sygn. akt II Aka 344/06, „Biuletyn SA w Katowicach” 2007, nr 1, poz. 7.

³⁵ M. Królikowski, *Wyłączenie odpowiedzialności karnej. Komentarz do art. 31*, w: *Kodeks karny*, t. I: *Część ogólna. Komentarz do art. 1–31*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 944.

wyłączenie winy powoduje całkowite wyłączenie przestępności czynu. Nie-dopuszczalność procesu karnego z powodu niepoczytalności zostaje zdeterminowana przesłanką materialną „niepopełnienia czynu” z art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. Na tle tej przeszkody ujawnienie dodatkowych przeszkód o charakterze materialnym z art. 17 § 1 pkt 2, 3, 4 k.p.k. zniweluje całkowicie ich znaczenie prawne.

Jak ważne jest ustalenie stanu zdrowia psychicznego sprawcy, może świadczyć bogate w tym zakresie orzecznictwo Sądu Najwyższego, w tym m.in. wyrok wydany w sprawie, w której problem sprowadzał się do pytania, czy tzw. materialna przesłanka negatywna, jaką jest nieprzestępność czynu z powodu niepoczytalności (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 31 § 1 k.k.), może być podstawą umorzenia postępowania karnego pomimo nieustalenia czynów zarzucanych oskarżonemu³⁶. W uzasadnieniu wyroku Sąd stwierdził: „w procesie karnym stan psychiczny oskarżonego ma znaczenie dopiero przy ustaleniu, że dopuścił się on czynu zabronionego. Żaden przepis prawa nie zwalnia sądu z obowiązku ustalenia, czy oskarżony, który według opinii biegłych psychiatrów jest niepoczytalny w rozumieniu art. 31 § 1 k.k., popełnił zarzucany mu czyn. Zarówno art. 31 § 1 k.k., jak i art. 414 § 1 zd. 2 używają określeń («w chwili czynu», «w czasie czynu»), z których jednoznacznie wynika, że musi zachodzić zbieżność w czasie dwóch zaszłości: czynu oskarżonego i jego niepoczytalności”³⁷.

Interesujące uwagi zakreślił R. Kmiecik, odnosząc się do tego wyroku Sądu Najwyższego w głosie. Autor stwierdził m.in.: „wyrok trafnie akcentuje ograniczoną funkcję przesłanki materialnej jako przeszkody procesowej, która co prawda w początkowych fazach postępowania karnego spełnia rolę okoliczności wyłączających ściganie, jednakże traci cechy przeszkody procesowej w wypadku ujawnienia jej w chwili osiągnięcia przez proces karny fazy przewodu sądowego umożliwiającego rozpoznanie sprawy co do istoty. Na tym etapie jedyną konsekwencją procesową wyróżniającą stwierdzenie niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego jest wydanie później merytorycznego wyroku umarzającego postępowanie zamiast uniewinniającego. Niezależnie od tego, czy wyrok umarzający postępowanie z powodu niepoczytalności oskarżonego zawiera rozstrzygnięcie w przedmiocie środków za-

³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2002 r., sygn. akt III KKN 329, OSP 2003, nr 1, poz. 8, s. 8.

³⁷ Tamże.

bezpieczających, czy też nie zawiera – nie przestaje być wyrokiem zawierającym rozstrzygnięcie merytoryczne, a nie formalne”³⁸.

Działania prokuratora na podstawie opinii, z której wynika „niepoczytalność”, sprowadzają się do wniesienia do sądu wniosku o umorzenie postępowania karnego połączonego z wnioskiem o zastosowanie środków zabezpieczających (art. 324 k.p.k.). Przepis art. 324 k.p.k. przełamuje ogólną zasadę, że *dominus litis* postępowania władny jest podjąć decyzję o jego zakończeniu³⁹.

W stosunku do sprawcy, który popełnił czyn w stanie niepoczytalności, sąd może orzec środek lub środki zabezpieczające wymienione w art. 93a § 1 k.k. w postaci: elektronicznej kontroli miejsca pobytu (pkt 1); terapii (pkt 2); terapii uzależnień (pkt 3); pobytu w zakładzie psychiatrycznym (pkt 4). Jeżeli ustawa tak stanowi, tytułem środka zabezpieczającego można orzec nakazy i zakazy określone w art. 39 pkt 2-3. Natomiast środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym można orzec, jedynie aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości (art. 93b § 1 k.k. *in fine*). W tym aspekcie fundamentalne znaczenie będzie miała opinia biegłych lekarzy psychiatrów i zawarte w niej ustalenia, w których zostanie udzielona odpowiedź na pytanie, czy pozostawienie sprawcy czynu na wolności grozi poważnym niebezpieczeństwem dla porządku prawnego w kontekście możliwości popełnienia czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości⁴⁰. W wypadku stwierdzenia niepoczytalności, obaj biegli psychiatrzy są zobowiązani do zaopiniowania, czy – ich zdaniem – umieszczenie sprawcy w zakładzie zamkniętym jest niezbędne, aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego związanego ze stanem jego zdrowia⁴¹. Opinia taka wywiera wpływ na ostateczną w tym przedmiocie decyzję sądu o zastosowaniu środka zabezpieczającego.

Natomiast konsekwencją prawną poczytalności w znacznym stopniu ograniczonej jest to, że sąd może (a więc nie musi) zastosować w tym wypadku

³⁸ R. Kmiecik, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 marca 2002, III KKN 329/99*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2003, nr 1, poz. 8, s. 30–31.

³⁹ M. Kurowski, *Postępowanie przygotowawcze. Zamknięcie śledztwa. Komentarz do art. 324*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, red. D. Świecki, wyd. 3, Wolter Kluwer, Warszawa 2017, s. 1165.

⁴⁰ Zob. szerzej tamże, s. 1165–1167.

⁴¹ R. Kmiecik, *Rozdział siódmy. Teoria prawa dowodowego*, s. 325.

nadzwyczajne złagodzenie kary⁴². Jak podkreślają komentatorzy, nie oznacza to jednak, iż w wypadkach ograniczonej poczytalności nadzwyczajne złagodzenie kary stanowi regułę⁴³. Jak podaje M. Budyn–Kulik – zgodnie z przyjętym stanowiskiem judykatury – „rozstrzygnięcie o zastosowaniu lub niezastosowaniu dobrodziejstwa wynikającego z art. 31 §2 k.k. jest rozstrzygnięciem w kwestii wymiaru kary i jako takie musi uwzględniać wszystkie ogólne dyrektywy wymiaru kary zawarte w art. 53 k.k.⁴⁴ W stosunku do sprawy o poczytalności ograniczonej nie stosuje się odrębnie, oprócz kary, środków zabezpieczających, ale w trakcie odbywania kary mogą znaleźć zastosowanie środki lecznicze⁴⁵.

Kwestia „poczytalności”, a ściślej (z uwagi na dokonaną ustawą nowelizującą w 2013 r. zmianę podstawy z „uzasadnionej wątpliwości co do poczytalności”) „uzasadnionej wątpliwości co do stanu zdrowia psychicznego”, pozostaje w związku ze stanem oskarżonego, który wykazuje odchylenia od normy zdrowia psychicznego w takim zakresie, że zmniejszają one jego zdolność skutecznej obrony.

W literaturze – przed dokonaną zmianą w 2013 r. – szerokie spektrum okoliczności uzasadniających wątpliwość co do poczytalności zaprezentował R.A. Stefański⁴⁶. Wskazany przez Autora katalog okoliczności uzasadniających wątpliwość co do poczytalności należałoby odnieść i do obowiązujących podstaw z art. 79 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k., z uwagi na to, że implikują one takie stany zdrowia psychicznego, co do których wiedza organu procesowego w konkretnej sprawie karnej będzie wymagała przyjęcia koncepcji obrony obligatoryjnej. Jak słusznie podnosi R.A. Stefański, przy spełnieniu naku z art. 79 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k. w zasadzie nie ma znaczenia stan psychiczny oskarżonego *tempore criminis*, ponieważ jedyną przesłanką powodującą konieczność obligatoryjnego udziału obrońcy są takie odchylenia od normy w sferze intelektu lub psychiki, które ewidentnie zmniejszają zdolność oskarżonego do samodzielnej, skutecznej obrony⁴⁷, niezależnie od stadium postępowania karnego. Zgodnie z art. 79 § 1 k.p.k., w postępowaniu karnym

⁴² M. Cieślak, *Polskie prawo karne*, s. 357.

⁴³ M. Budyn–Kulik, *Wylączenie odpowiedzialności karnej. Komentarz do art. 31*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, wyd. 8, Wolter Kluwer, Warszawa 2017, s. 116 i powołana tam literatura.

⁴⁴ Tamże, s. 116 i powołane tam wyroki Sądu Najwyższego.

⁴⁵ K.J. Pawelec, *Proces dowodzenia w postępowaniu karnym*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2010, s. 339.

⁴⁶ R.A. Stefański, *Obrona obligatoryjna*, s. 140–146.

⁴⁷ Tamże, s. 124 n.

oskarżony musi mieć obrońcę, gdy zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona (pkt 3) oraz wtedy, gdy zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny (pkt 4). Przepis ten wymaga, aby wątpliwość była uzasadniona, przez co, zdaniem Sądu Najwyższego, należy rozumieć „aby wątpliwość była uzasadniona, a więc poparta takimi okolicznościami natury faktycznej, które w odbiorze zewnętrznym przemawiają za realną możliwością wystąpienia u oskarżonego zakłóceń w stanie zdrowia psychicznego w chwili czynu lub w toku procesu karnego”⁴⁸.

Zdaniem K. Eichstaeda, uzasadnione wątpliwości muszą mieć oparcie w konkretnych okolicznościach ustalonych w danej sprawie, w konkretnych dowodach i muszą wynikać z oceny tychże dowodów i okoliczności. Legitymowany do dokonania *in concreto* ich oceny jest organ procesowy, a więc w zależności od stadium postępowania – prokurator lub sąd, na wniosek stron lub z urzędu⁴⁹.

W tym miejscu należy przypomnieć aktualne i dzisiaj rozważania podjęte przez R. Kmiećnika, jeszcze na gruncie obowiązywania k.p.k. z 1969 r. w kwestii rozumienia przesłanki „uzasadnionej wątpliwości co do poczytalności” i jej wpływu na ustanowienie obrony obowiązkowej. Autor problem ten ujmował następująco: „Do przyjęcia, że zachodzi uzasadniona wątpliwość co do poczytalności oskarżonego, nie jest konieczne, aby wątpliwości w tym zakresie miały charakter ewidentny. Wystarczające jest uprawdopodobnienie tego, że poczytalność oskarżonego mogła być ograniczona”⁵⁰. Dalej R. Kmiećnik pisze: „ze względu na to, że wspomniana uzasadniona wątpliwość obliguje prezesa sądu do wydania decyzji o «wyznaczeniu obrońcy z urzędu» (art. 70 § 1 ust. 2 w zw. z art. 74; obecnie 79 § 1 pkt 2 w zw. z art. 74), wypada rozważyć, jakie ustalenia stanowią w takim wypadku podstawę

⁴⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 września 2014 r., sygn. akt IIIKK/229/14, Lex nr 1521318.

⁴⁹ K. Eichstaedt, *Oskarżony. Komentarz do art. 79*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, red. D. Świecki, wyd. 3, s. 396 i powołane tam postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2006 r., sygn. akt SDI 19/06, Lex nr 568812.

⁵⁰ R. Kmiećnik, *Posiedzenie sądu w procesie karnym. Prawnodowodowa problematyka orzekania poza rozprawą*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1993, s. 40 i powołane tam postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1977 r., sygn. akt Z 34/77, OSNKW 1977, nr 12, poz. 138.

faktyczną tej decyzji. [...] Podstawą decyzji, uzasadniającej wyznaczenie obrońcy z urzędu jest ustalenie faktów (i to w granicach subiektywnej pewności) obalających faktyczne domniemanie poczytalności. O ile w zwykłych warunkach poczytalność nie stanowi przedmiotu dowodzenia (przyjmuje się ją na podstawie domniemanie faktycznego bez dowodu), o tyle w chwili, w której problem poczytalności, jej braku lub ograniczenia staje się kwestią dowodową – muszą istnieć «uzasadnione wątpliwości» w rozumieniu art. 70 k.p.k., jednakże fakty, które powodując te wątpliwości, włączają niejako problem poczytalności w ramy dowodzenia ścisłego, same przez się nie muszą być dowodzone w trybie dowodzenia ścisłego, jeśli mają jedynie uzasadniać wydanie decyzji incydentalnej (np. zarządzenie o powołaniu obrońcy). Jeżeli prezes sądu otrzyma na przykład zaświadczenie lekarskie stwierdzające, że w chwili popełnienia czynu zabronionego oskarżony (podejrzany) leczył się w poradni psychiatrycznej z rozpoznaniem paranoi, to z pewnością wyznaczy obrońcę (art. 70), choćby do tej chwili fakt choroby oskarżonego nie był znany i w związku z tym nie powołano jeszcze biegłych psychiatrów. Jednakże fakt leczenia się oskarżonego i rodzaj choroby – którą rozpoznał leczący pacjenta lekarz – to okoliczności wymagające właśnie «ustalenia». Oczywiście, sam problem poczytalności będzie później przedmiotem dowodzenia ścisłego («udowodnienia») z udziałem biegłych psychiatrów, jednakże podważenie domniemanie faktycznego co do poczytalności następuje w wyniku uprawdopodobnienia określonych okoliczności ubocznych w granicach «subiektywnej pewności»⁵¹.

By uznać analizę omawianego zagadnienia za wyczerpującą, należy na koniec odnieść się do kwestii doniosłości procesowej i wagi decyzji sądu w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii sądowno-psychiatrycznej. Błędna ocena sądu polegająca na braku dostrzeżenia zaistnienia przesłanek z art. 202 k.p.k. może skutkować wadliwością całego przeprowadzonego po jej podjęciu postępowania. Sąd odwoławczy może bowiem dokonać odmiennej oceny i dostrzec wątpliwości co do poczytalności oskarżonego, który wbrew dyspozycji z art. 79 § 1 pkt 3 k.p.k. nie miał obrońcy w czasie postępowania przed sądem pierwszej instancji. Mogłoby to równie dobrze dotyczyć braku dostrzeżenia przez sąd *a quo* przeszkody uniemożliwiającej prowadzenie postępowania, tzn. sytuacji, gdy stan psychiczny oskarżonego wyklucza możliwość brania przez niego udziału w postępowaniu karnym, podczas gdy bez zasięgnięcia opinii biegłego procedowano *in absentia*, nie uz-

⁵¹ Tamże.

nając nieobecności za usprawiedliwioną. W obu tych przypadkach sąd odwoławczy będzie zmuszony do podjęcia decyzji o uchyleniu wyroku i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania (*argumentum ex art. 437 § 2 k.p.k. in fine*). Nie trzeba szerzej wywodzić, że jest to sytuacja ze wszech miar niepożądana dla procesu karnego.

ZAKOŃCZENIE

Na zakończenie należy stwierdzić, że rację ma L.K. Paprzycki, zauważając, że dowodu z opinii o stanie zdrowia psychicznego nie sposób przecenić zarówno, gdy organ procesowy bada stan zdrowia psychicznego w chwili określonej stawianym zarzutem popełnienia przestępstwa, w toczącym się postępowaniu karnym, jak i gdy rozważa kwestię stanu silnego wzburzenia⁵². Świadczyć o tym mogą też przedstawione przez E. Habzdę–Siwek wyniki badań dotyczących wykorzystywania danych o sprawcy zawartych w opiniach psychiatrycznych w toku procesu karnego i ich wpływ na proces orzekania⁵³. W świetle interesujących wniosków przeprowadzonych na podstawie analizowanego materiału badawczego Autorka zwróciła uwagę m.in. na istotę problemu, tzn. konieczność szkolenia prokuratorów i sędziów w zakresie dotyczącym powołania dowodu z opinii biegłych psychiatrów, psychologów w kontekście znaczenia ich współpracy z biegłymi dla słuszności podejmowanych decyzji⁵⁴. Według E. Habzdy–Siwek, sędziowie z racji swej roli procesowej są odpowiedzialni za możliwie najpełniejsze wykorzystanie danych zawartych w opiniach w procesie orzekania (optymalizacji doboru właściwego środka karnego)⁵⁵. Reasumując, należy podkreślić wagę opinii o stanie zdrowia psychicznego w aspekcie jej znaczenia dla pozyskanej przez organ procesowy wiedzy w zakresie stanu psychicznego sprawcy czynu zabronionego oraz możliwości jego rzetelnego zweryfikowania na tle stanu dalszego kształtowania procesu karnego.

⁵² L.K. Paprzycki, *Opiniowanie sadowo-psychiatryczne*, s. 36.

⁵³ E. Habzda–Siwek, *Diagnoza stanu psychicznego*, s. 172–212.

⁵⁴ Tamże, s. 217.

⁵⁵ Tamże, s. 218.

PIŚMIENNICTWO

- Budyn–Kulik, Magdalena. 2012. „Wyłączenie odpowiedzialności karnej. Komentarz do art. 31.” W Kodeks karny. Komentarz, red. Marek Mozgawa, 90–94. Wyd. 4. Warszawa: Wydawnictwo Wolter Kluwer.
- Budyn–Kulik, Magdalena. 2017. „Wyłączenie odpowiedzialności karnej. Komentarz do art. 31.” W Kodeks karny. Komentarz, red. Marek Mozgawa, 112–117. Wyd. 8. Warszawa: Wydawnictwo Wolter Kluwer
- Cieślak, Marian, Karol Spett, i Władysław Wolter. 1991. *Psychiatria w procesie karnym*. Wyd. 3 zm. i uzup. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Cieślak, Marian. 1990. *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Doda, Zbigniew, i Andrzej Gaberle. 1995. *Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz*. T. I. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Eichstaedt, Krzysztof. 2017. „Oskarżony. Komentarz do art. 79.” W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz. T. I, red. Dariusz Świecki, 360–369. Wyd. 3. Warszawa: Wolter Kluwer.
- Gierowski, Józef K. 2008. „Psychologiczna ocena osoby sprawcy czynu zabronionego.” W Józef K. Gierowski, Teresa Jaśkiewicz–Obydzińska, i Magdalena Najda, *Psychologia w postępowaniu karnym*, 333–449. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis.
- Habzda–Siwek, Ewa. 2002. *Diagnoza stanu psychicznego sprawcy a rozstrzygnięcia w procesie karnym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kmiecik, Romuald. 1993. *Posiedzenie sądu w procesie karnym. Prawnodowodowa problematyka orzekania poza rozprawą*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kmiecik, Romuald. 2003. „Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 marca 2002, III KKN 329/99.” *Orzecznictwo Sądów Polskich* 1:8.
- Kmiecik, Romuald. 2005. „Opinia biegłego i inne środki dowodowe wymagające „wiadomości specjalnych”.” W *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. Romuald Kmiecik, 155–186. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kmiecik, Romuald. 2009. „Rozdział siódmy. Teoria prawa dowodowego” W Romuald Kmiecik, i Edward Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, wyd. 7, 285–345. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Kopczyński, Grzegorz. 2008. *Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym*. Warszawa: Oficyna a Wolter Kluwer business.
- Królikowski, Michał. 2011. „Wyłączenie odpowiedzialności karnej. Komentarz do art. 31.” W Kodeks karny. T. I: Część ogólna. Komentarz do art. 1–31, red. Michał Królikowski, i Robert Zawłocki, 939–965. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Kruk, Ewa, i Edward Skrętowicz. 2008. „Opinia psychiatryczno-psychologiczna w polskim procesie karnym. Zagadnienia wybrane.” W *Problemy prawa i procesu karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Alfreda Kaftala*, red. Genowefa Rejman, Beata T. Bieńkowska, i Zbigniew Jędrzejewski [i in.], 298–306. Warszawa: Wydawnictwo Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kurowski, Michał. 2017. „Postępowanie przygotowawcze. Zamknięcie śledztwa. Komentarz do art. 324.” W Kodeks postępowania karnego. Komentarz. T. I, red. Dariusz Świecki, 1066–1070. Wyd. 3. Warszawa: Wydawnictwo: Wolter Kluwer.
- Paprzycki, Lech K. 1995. „Opiniowanie sadowo-psychiatryczne w postępowaniu karnym, w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego.” *Prokuratura i Prawo* 7–8:25–37.

- Paprzycki, Lech K. 2002. *Opiniowanie psychiatryczne i psychologiczne w procesie karnym*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu ekspertyz Sądowych.
- Paprzycki, Lech K. 2003. „Aktualne problemy prawa i procesu karnego.” *Gdańskie Studia Prawnicze* 11:203–214.
- Pawelec, Kazimierz J. 2010. *Proces dowodzenia w postępowaniu karnym*. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis.
- Przybysz, Jerzy. 2005. *Psychiatria sądowa. Część I. Opiniowanie w procesie karnym. Podręcznik dla lekarzy i prawników*. Wyd. 3. Toruń: Wydawnictwo Fundacja Tumult.
- Stefański, Ryszard A. 2012. *Obrona obligatoryjna w polskim procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Lex a Wolter Kluwer.
- Westendorf, Melissa J. 2005. „Opiniowanie dotyczące zdolności do uczestniczenia w procesie sądowym.” W *Podstawy psychologii sądowej*, red. Marc J. Ackerman, przekł. Olena Waśkiewicz, 93–121. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Widła, Tadeusz. 1992. *Ocena dowodu z opinii biegłego*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

THE BASES FOR DEMANDING THE OPINION
ON THE STATE OF THE PSYCHIC HEALTH OF THE DEFENDANT
AND ITS INFLUENCE ON THE COURSE OF THE PROCEEDINGS

Summary. The article discusses the problem of demanding the opinion on the state of the psychic health of the defendant and its influence on the course of criminal proceedings. The Author presents the core of the condition of the state of justified doubt from the point of view of demanding the opinion establishing the sanity of the defendant at the moment of the commission of the forbidden act as well as on his present state of mental health and especially referring to the issue whether that state makes it possible for the defendant to participate in the proceedings and to conduct his defence on his own. Then the Author discusses the meaning and the importance of the decision of a procedural body referring to the admission of evidence in the form of a court psychiatric opinion, its influence on the further course of the proceedings and the legal consequences of not asking for such an opinion.

Key words: the defendant's mental health, the condition of "justified doubt referring to the defendant's mental state", the opinion of psychiatric experts, sanity, insanity, obligatory defence